

29. Коло индешымше урок: Марий йылмым кушто тунемаш лиеш?

I. Text

Пытартыш ийлаште марий йылме дек шуко ен шўмангын: марий йылмым вес эллаштат тунемыт да шымлат.

Эше кодшо курымыштак финн, венгр да эстон шанчызе-влак – Матиас Кастрен, Фердинанд Видеман, О́дён Беке, Йожеф Буденц – марий йылмым шымленят.

Кызыт марий йылмым финн-угор кундемлаште (Финляндийыште, Эстонийыште, Венгрийыште) веле огыл, тыгак Австрийыште, Америкыште, Германийыште, Японийыште да моло вереат туныктат ал'е марий йылме дене кылдалтше шанче пашам шуктат. Шуэн огыл йот элласе шанчызе ден студент-влакым Марий Элыштат ужаш лиеш.

Марий йылмым тунемашлан Марий Элыште, Йошкар-Олаште, Марий кугыжаныш университетыште 2002-шо ийыште кенез школым почмо. Кызыт тиде школыш кажне ийын тўрлө элла гыч марий йылмым тунемаш шонышо-влак толыт. Кум арня жапыште тыште марла лудаш, возаш, кутыраш тунемыт, марий йўла да тўвыра дене палыме лийыт. Йылмым школышто кок тўшка дене тунемыт: ик тўшкаштыже йылмым йоршеш палыдыме-влак, а весыштыже – шинчымашым келгемдаш шонышо-влак. Яра жап гоным тунемше-влак театрыш, концертыш, тоштерлаш, школыш, йочасадыш, тўрлө яллашке коштыт, кушто нуно шке шинчымашыштым терген кертыт. Мутлан, 2014-ше ийыште тунемше-влак ик арня Пошкырт кундемыште лийыныт. Тушто нуно эрвелмарий-влакын йылмышт дене палыме лийыныт, марий ешыш унала коштыныт да калык дене пырля кандырам (тошто марий куштымашым) куштеныт.

Теве мом тунемше-влак каласкалат:

Анна: Пошкырт кундемыште ме шуко яллаште лийынна. Марий-влак пеш поро улыт да мемнам уло кумылын уна семын онченят.

Петер: Мыланем кандырам пунаш пеш келшен. Тиде куштымаш пеш тошто. Тудо калыкым уша да кумылым нўлта.

Майкл: Марий-влак шке йўлаштым аралат. Мыланем кумалме вер пеш келшен, кызыт Европышто языческий вера шагал кодын.

Даниель: Мый шукертсек марий йылмым тунемаш шоненам. Марий йылме школ нерген мый интернетыште пален налынам. Мый финн йылмым туныктем, сандене финн-угор йылме-влак мыланем лишыл улыт. Марий Эл Республикыште кум арня лийме мылам моткоч келшен. Тыште ен-влак тыгай поро улыт! Мемнам чыла вере тыге сайын вашлийыныт! Шоналташ гын, мый шке элыштем миллион ен-влак коклаште н'игў улам, а тыште изи гына республикыште ме кўчык жаплан калыклан палыме еныш савырненна.

Школым пытарыме деч вара марий йылмым тунемше-влак марий радио да телевиденийыште марла интервьюм пуат да школ нерген шке шонымашыштым каласат.

Марий школ марий йылмым тунемаш шонышо-влакым уло кумылын үжеш. Марий кугыжаныш университетын сайтше: marsu.ru.

II. Vocabulary

Америке	America	лишыл	close, near
вера	belief, faith, religion	пунаш (-ем)	to twine, to braid, to plait
дене пырля	together with	пырля	together
Европо	Europe	радио	radio
интервью	interview	сайт	website, site
интернет	Internet	телевидений	television, TV
йөршеш	completely, totally	унала кошташ (-ам)	to visit
келгемдаш (-ем)	to deepen, to make deeper	шоналташ (-ем)	to think, to reflect, to consider
кодшо	last, previous /see IV.2./	шонымаш	thought
концерт	concert	шүэн	rarely, seldom, infrequently
кумалаш (-ам)	to pray	шўманаш (-ам)	to take a great interest
кумалме вер	place of prayer	Эстоний	Estonia
кушташ (-ем)	to dance	языческий	heathen, pagan
куштымаш	dance		

III. Grammar

1. Participle in *-дыме/-дымо/-дымө* (negative participle):

Formation: The participle suffix *-дыме/-дымо/-дымө* is added to the verbal stem. First conjugation verbs with a verbal stem ending in certain consonant clusters are automatically simplified – see 6.III.1. (page 98). In the second conjugation the word-final *-e/-o/-ö* becomes *-ы* before the ending is added.

	Infinitive		Verbal stem	Gerund
Conjugation I	лудаш (-ам)	to read	луд-	луддымо
	толаш (-ам)	to come	тол-	толдымо
	кочкаш (-ам)	to eat	кочк- (> коч-)	кочдымо
	лекташ (-ам)	to leave	лект- (> лек-)	лектдыме
Conjugation II	вучаш (-ем)	to wait	вучо-	вучыдымо
	ышташ (-ем)	to do	ыште-	ыштыдыме
	каяш (-ем)	to go	кае-	кайыдыме
	пуаш (-эм)	to give	пуо-	пуыдымо

Usage: This participle is the negative counterpart to the positive participles in *-ме/-мо/-мө* and *-ше/-шо/-шө* – see 14.III.3. (page 191). It is neutral as regards time level and voice (active or passive). Thus, *луддымо* could, depending on context, have the meanings ‘not reading’, ‘not having read’, ‘not being read’ and ‘not having been read’, it is the opposite of both *лудшо* ‘reading’ and *лудмо* ‘read’.

1) In its primary function this participle is used as an attribute, and precedes a noun:

Verb	Participle	Example	
тунемаш (-ам)	тунемдыме	тунемдыме йылме	unlearned language
ужаш (-ам)	уждымо	уждымо сүрет	unseen picture
лүдаш (-ам)	лүддымө	лүддымө салтак	fearless soldier
пыташ (-ем)	пытыдыме	пытыдыме поянлык	unending wealth
колташ (-ем)	колтыдымо	колтыдымо серыш	unsent letter
үдаш (-ем)	үдыдымө	үдыдымө пасу	unsown field
шупшаш (-ам)	шупшдымо	тамакым шупшдымо ен	person that does not smoke tobacco
лияш (-ям)	лийдыме	эмлаш лийдыме черле	incurable patient

Ўстембалне <u>почдымо</u> серыш-влак кият.	Unopened letters are lying on the table.
Ыштен <u>шуктыдымо</u> паша эрлалан кодеш.	The work that was not finished will remain for tomorrow.
Тиде мылам ойлен <u>моштыдымо</u> куан.	This is to me a joy I cannot express.

2) It can also occur as a predicate:

Ачий пеш <u>лүддымө</u> ыл'е.	My father was quite fearless.
Пел могыржо <u>шиждыме</u> лие.	Half his/her body went numb.
Тыште шуко книга ал'е <u>луддымо</u> .	A lot of books here haven't been read yet.

3) Like other participles, negative participles can be substantivized, i.e., they can be used as nouns. In this function, *луддымо* can mean '(s)he that does/did not read', or 'it that is/was not read'.

<u>Лүддымым</u> тўня йората.	Fortune favors the bold. (lit. Life loves the fearless.)
Ава изи ўдыржым туныкта: « <u>Палыдыме</u> дене уремыште ит кутыро!»	The mother is teaching her little daughter: "Don't talk to strangers in the street!"
Лүдшө йоча умылаш <u>лийдымым</u> ойла.	The frightened child says something incomprehensible.

4) Like the passive participle – see 16.III.6. (page 214) – this participle can be used with case suffixes or postpositions in constructions that are often equivalent to subordinate clauses in other languages. In this function in particular, it is typical (but not obligatory) for possessive suffixes to be attached to the participle:

Сўретче чия <u>полшымо</u> дене шомак гоч каласен <u>моштыдымым</u> ончыкта.	Using paint, the artist shows that which cannot be expressed in words.
Анян пашам <u>ыштыдымыжым</u> ужын, вуйлатыше <u>тудым</u> шке <u>декше</u> ўжыктен.	Seeing that Anya was doing no work, the manager had her called to his office.
Тиде йодыш нерген жапыштыже <u>шоныдымылан</u> кўра неле ситуацийыш логалынна.	We got into a difficult situation because we did not think about this matter in time.

2. Adjective derivational suffix *-дыме/-дымо/-дымө*:

The same suffix that can be attached to verbal stems to create negative participles can also be attached to nominal stems. This productive suffix forms adjectives from nouns (rarely from other parts of speech) and forms privative adjectives that indicates the lack or absence of that expressed by the noun, similar to the English suffix *-less*. Note that an unstressed *-o/-e/-ö* in word final position will become *-ы* before the suffix.

йоча	child	йочадыме	childless
лышташ	leaf	лышташдыме	leafless
ойго	grief, sorrow	ойгыдымо	carefree, light-hearted
уш	mind, intellect	ушдымо	unwise, foolish
лўм	name	лўмдымө	nameless, anonymous
йўк	sound, voice	йўкдымө	soundless, weak-voiced

Лу ий жапыште <u>пашадыме ең</u> кок пачаш шукемын.	The number of unemployed people doubled over ten years.
Театр ончылно <u>мучашдыме кужу черет</u> вучен шоген.	An endless long line was waiting in front of the theater.
<u>Йолдымо</u> йолан лиеш, <u>шинчадыме</u> шинчан лиеш.	Where there's a will, there's a way. (lit. The legless will have legs, the eyeless will have eyes.)

3. Non-finite verbal forms as subjects:

Different non-finite verbal forms can occur as the subject of Mari sentences, as is the case in English ("To err is human.", "Smoking is unhealthy."). Possessive suffixes can optionally be attached to the infinitive forms in this function.

a) The infinitive in *-аш*.

Тидын нерген <u>йодышташ</u> сай огыл.	It's not good to ask questions about this.
Поктен колташ вашке лиеш, <u>ўжын кондаш</u> йөсө.	It's easy to drive somebody away, it's hard to lure them back.
Мөңгыш <u>каяшна</u> ласка лиеш.	Our trip home will be peaceful.

b) The passive participle in *-ме/-мо/-мө* – see 14.III.3. (page 191) – and its negative counterpart, the negative participle in *-дыме/-дымо/-дымө* (see above).

Марий Эл Республикыште кум арня <u>лийме</u> мылам моткоч келшен.	I liked being in the Republic Mari El for three weeks.
Тыге <u>ойлыметат</u> шарнымашышкеш шынен кодын.	The way you talked engraved itself in my memory.
Вөдырын <u>ончалмыжат</u> юалгын коеш.	Vödyr's look seems indifferent.

Йот йылмым <u>палыдымем</u> илышыштем шуко чаракым ыштен.	Not knowing any foreign languages has created many obstacles in my life.
Университетым тунем <u>пытарыдымыда</u> мо дене кылдалтын?	With what is the fact that you did not finish university connected?

c) Verbs can also be nominalized using derivational suffixes such as the suffix *-маш* – see 19.III.1. (page 256). The resulting nouns can occur anywhere undervived nouns occur, also as subjects.

Ече дене <u>коштамаш</u> таза лияш полша.	Skiing helps you be healthy.
---	------------------------------

4. Relative clauses and local clauses:

Mari often uses participial constructions that precede the modified noun where English uses postposed relative clauses. All participles are used in constructions of this sort: the active participle in *-ше/-шо/-шө*, the passive participle in *-ме/-мо/-мө* – see 14.III.3. (page 191) for both participles – the future-necessitive participle in *-шаш* – see 19.III.6. (page 258) – and the negative participle in *-дыме/-дымо/-дымө* (see above).

колыштмо мут	the word (which has been/was/is) heard
налме пӧлек	the present (which has been/was/is being) bought
книгам лудшо йоча-влак	children (who are) reading/who have read a book
пашаш вашкыше туныктышо	teacher (who is) hurrying/who hurried to work
рашемдыдыме йодыш	matter which has not been clarified
возыдымо серыш	letter that has not been written
ыштышаш паша	work which must/will be done
толшаш уна	guest who will/must/should come

In cases where it is not possible to utilize the participles to create valid counterparts to English relative clauses, the relative pronoun *кудо* 'which, that, what, who' can be used. This pronoun is declined in a regular manner:

Nominative	кудо	which, that, what, who
Genitive	кудын	of which, of that, of what, of whom
Dative	кудылан	to which, to that, to what, to whom
Accusative	кудым	which, that, what, whom

However, constructions using a relative pronoun are often avoided in Mari. When possible, it is advisable to reword a sentence to allow the expression of its content without a relative pronoun. In the following cases, the sentence using a relative pronoun is followed by a paraphrased sentence in parentheses which expresses the same content while avoiding the relative pronoun.

Айдемым, <u>кудын оксаже шуко</u> , «поян» маныт. (Кӧн оксаже шуко, тудым «поян» маныт.)	A person who has a lot of money is called "rich". (He who has a lot of money is called rich.)
Рвезе, <u>кудылан пӧлекым пуэныт</u> , пеш куанен. (Пӧлекым <u>налше</u> рвезе пеш куанен.)	The young boy to whom the present was given was quite happy. (The young boy that got a present was quite happy.)
Тиде ораште книга-влак, <u>кудым лудаш огеш кӱл</u> . (Тиде орасе книга-влакым <u>лудаш огеш кӱл</u> .)	This pile contains books which need not be read. (The books in this pile need not be read.)

The relative pronoun *кудо* can in theory also be used in situations where a participial construction could easily be employed, but this is generally avoided.

Relative clause	Equivalent participial construction
мут, <u>кудым</u> колыштыт мут, <u>кудым</u> колыштыныт	колыштмо мут
йодыш, <u>кудым</u> рашемден огытыл	рашемдыдыме йодыш
паша, <u>кудым</u> ышташ кӱлеш паша, <u>кудым</u> ышташ тӱналыт	ыштышаш паша

Interrogative adverbs such as *кушто* 'where', *кушеч* 'from where', *кузе* 'how' etc. can also be used to introduce subordinate clauses, in a similar fashion. However, one can often avoid this by expressing oneself in two separate sentences, or using alternative structures.

<u>Кузе ила</u> , туге чия, <u>кузе чия</u> , туге ила.	You dress like you live and you live like you dress.
Яра жап <u>годым тунемше-влак тўрлө яллашке коштыт, кушто нуно шке шинчымашыштым терген кертыт.</u> (Яра жап <u>годым тунемше-влак тўрлө яллашке коштыт. Тушто нуно шке шинчымашыштым терген кертыт.</u>)	In their free time the students visit different villages, where they can test their knowledge.
<u>Тудо кечым, кунам марийже сар гыч пёртылын</u> , Вера кока кызытат сайын шарна. (<u>Марийжын сар гыч пёртылмө кечым</u> Вера кока кызытат сайын шарна.)	Vera still remembers the day well on which her husband returned from the war.

IV. Words and word usage

1. семын:

This postposition has a number of functions and meanings. It can also be connected to the passive participle of verbs – see 14.III.3. (page 191).

a) It is used in the meaning of ‘like, as’, similar to the meaning of the comparative case with the suffix *-ла* – see 9.III.2. (page 140), but somewhat wider. While the comparative case primarily expresses a likeness, this postposition can furthermore express a capacity in which someone or something carries out an action, or is subject to an action.

Марий-влак мемнам <u>уло кумылын уна семын</u> онченит.	The Maris were happy to treat us as guests.
Йыван Кырлям калык <u>тушман семын</u> поген налыныт.	Yyvan Kyrlya was arrested as an enemy of the people.
<u>манме семын</u>	as they say, as the saying goes

b) It can mean ‘according to, in accordance with’.

<u>Вийже, уш-акылже семын</u> мемнан дене пашам муын огыл, садлан кугурак олаш кудалын.	(S)he found no work here that suited his/her abilities and intellect, so (s)he went to a bigger city.
Тудо перфекционист: чылам <u>шонымыжо семын</u> , шўдө процентлан ышташ тырша.	(S)he’s a perfectionist: (s)he tries to do everything the way (s)he planned it, (s)he always tries to give a 100%.
<u>Кертме семын</u> тылат полшаш тўналам.	I’ll help you as much as I can.

c) It can mean ‘as’ in a temporal sense – i.e., in accordance with an activity or a development.

<u>Жап эртыме семын</u> чыла начар мондалтеш.	Everything bad is forgotten as time goes by.
<u>Паремме семын</u> Верукын весела кумылжо эркын пёртылын.	As she got better, Veruk’s good mood returned.

d) It can indicate that something is carried out in a certain manner, or in a number of manners. It can follow numerals or pronouns in the genitive. Possessive suffixes can be used instead of pronouns in the same meaning.

Тиде проблемым <u>тўрлő семын</u> решатлаш лиеш.	This problem can be solved in different ways.
<u>Семынет</u> иле, мый тетла туныкташ ом тўнал.	Live how you want to live, I won't try to teach you anymore.
Мый <u>шке семын/семынем</u> ыштем, тый <u>шке семын/семынет</u> , а вара танастарена, кőн йőнжő сайрак ыл'е.	I'll do it my way and you do it your way, later we'll compare whose method was better.

e) It can be marked with possessive suffixes and used in the meaning of 'to oneself, in one's mind'.

<u>Семынем</u> шонышым.	I thought to myself.
Студент-влак шып шинчат: <u>семынышт</u> экзаменлан материалым ушештарат.	The students are sitting silently, going through the material for the exam in their minds.

2. кодшо, эртыше 'last, previous', толшаш, шушаш 'next, coming':

These participles, derived respectively from *кодаш (-ам)* 'to stay', *эрташ (-ем)* 'to pass', *толаш (-ам)* 'to come' and *шуаш (-ам)* 'to arrive, to reach', are used as adjectives.

кодшо арня ~ эртыше арня	(the) last week	толшаш арня шушаш арня ~	(the) next week
кодшо арнян ~ эртыше арнян	(in the) last week	толшаш арнян ~ шушаш арнян	(in the) next week
кодшо ий ~ эртыше ий	(the) last year	толшаш ий ~ шушаш ий	(the) next year
кодшо ийын ~ эртыше ийын	(in the) last year	толшаш ийын ~ шушаш ийын	(in the) next year
кодшо шыже ~ эртыше шыже	(the) last fall	толшаш шыже ~ шушаш шыже	(the) next fall
кодшо шыжым ~ эртыше шыжым	(in the) last fall	толшаш шыжым ~ шушаш шыжым	(in the) next fall

V. Exercises

1. Form the negative participle in *-дыме/-дымо/-дымӧ* of the following verbs.

- 1) ужаш (-ам)
- 2) возаш (-ем)
- 3) вучаш (-ем)
- 4) лияш (-ям)
- 5) ышташ (-ем)
- 6) палаш (-ем)
- 7) тергаш (-ем)
- 8) пуаш (-эм)
- 9) кўлаш (-ам)
- 10) кочкаш (-ам)

2. Match the negative participles with the nouns giving below, and translate.

- 1) вучыдымо
  - 2) рашемдыдыме
  - 3) мушдымо
  - 4) уждымо
  - 5) возыдымо
  - 6) ямдылыдыме
  - 7) йӧратыдыме
  - 8) лўштыдымӧ
  - 9) тергыдыме
  - 10) тунуктыдымо
-
- a) серыш
  - b) уна
  - c) урок
  - d) вургем
  - e) пашаен
  - f) ушкал
  - g) *информаций
  - h) йодыш
  - i) тунуктышо
  - j) тушман

* *информаций* 'information'

3. Attach the derivational suffix *-дыме/-дымо/-дымө* to the following nouns.

- 1) вуй
- 2) чон
- 3) вӱд
- 4) *мучаш
- 5) *вӱр
- 6) еш
- 7) паша
- 8) йылме
- 9) *стиль
- 10) *имн'е

* *мучаш* 'end', *вӱр* 'blood', *стиль* 'style', *имн'е* 'horse'

4. Translate the following words, and determine what verb or noun they are derived from.

- 1) ыштыдыме
- 2) пӱртдымӱ
- 3) лекдыме
- 4) пуыдымо
- 5) оксадыме
- 6) кӱлдымӱ
- 7) ылышдыме
- 8) шудымо
- 9) йӱрдымӱ
- 10) лӱмдымӱ

5. Translate the following sayings.

- 1) Пундашдыме печкеш вӱдым опто веле, *садак ок *тем.
- 2) *Печыдыме ковыштам *каза кочкеш.
- 3) Йылман деч от тунем гын, йылмыдыме туныкта.
- 4) Чылалан палыме ик енлан палыдыме лийын ок керт.
- 5) *Пычалдыме *сонарзым *пире вашлиеш.

* *садак* 'anyway', *темаш (-ам)* 'to fill up (intr.)', *пече* 'fence', *каза* 'goat', *пычал* 'gun, rifle', *сонарзе* 'hunter', *пире* 'wolf'

6. Match the following riddles with the answers.

- 1) Киддыме-йолдымо *мўшкыр дене *иеш.
  - 2) *Шулдырдымо, *пыстылдыме – *шўшкен чонешта.
  - 3) Чондымо – эрдене эрак *кын'елта.
  - 4) Чондымо чонанлан ойла.
  - 5) Чондымо чонаным туныкта.
  - 6) Мучашдыме, тўналтышдыме.
- a) *шергаш
  - b) *пуш
  - c) радио
  - d) шагат
  - e) книга
  - f) *пикш

* *мўшкыр* 'stomach', *иеш (-ям)* 'to swim', *шулдыр* 'wing', *пыстыл* 'feather', *шўшкаш (-ем)* 'to whistle', *кын'елташ (-ем)* 'to wake up (tr.)', *шергаш* 'ring', *пуш* 'boat', *пикш* 'arrow'

7. Replace the infinitive in parentheses with the participle in *-ше/-шо/-шө* and translate the result into English.

- 1) (олыкышто шудым солаш) ен-влак
- 2) (литературлан *негызым пышташ) серызе
- 3) (шке калыкым йораташ) муризо
- 4) (энгер серыште кушкаш) пушенге
- 5) (пайдале пашам ыштен кодаш) ен

* *негыз* 'foundation, base', *негызым пышташ (-ем)* 'to found'

8. Translate the following participial constructions into English.

- 1) Кокшайск воктене эртен кайыше теплоход
- 2) пурла сереш верланыше ола
- 3) Пөртнур ялеш шочшо сўретче
- 4) шке *эрыкше верч *кучедалше калык
- 5) черке воктен *чумыргышо турист-влак
- 6) ойган илышым ушештарыше муро

* *эрык* 'freedom', *кучедалаш (-ам)* 'to fight', *чумыргаш (-ем)* 'to gather, to converge'

9. Translate the following phrases into Mari using participles in *-ше/-шо/-шө*.

- 1) a writer writing a novel
- 2) a grandfather who is planting /*шындаш (-ем)*/ a tree
- 3) a person who loves eating well /*тамлын кочкаш (-ам)*/
- 4) a child running to school
- 5) children born in 2010

10. Translate the following participial constructions into English.

- 1) *англичан йылмыш *кусарышаш *шомак-влак
- 2) кужу жап тунемме теме
- 3) палымынам тергыше *заданий
- 4) кызытат возен пытарыдыме *диссертаций
- 5) кодшо шымлышаш йодыш
- 6) ялысе марий-влак дене ыштыме интервью
- 7) литератур йылмыште вашлийдыме *суффикс
- 8) шуко ожнысо мутым аралыше диалект
- 9) *билингвизм нерген савыктыме онгай *статья
- 10) ойсавыртышым *марла гыч кусарен пытарыше *ушан тунемше

* *англичан* 'English', *кусараш (-ем)* 'to translate', *шомак* 'word', *диссертаций* 'dissertation, thesis', *суффикс* 'suffix', *билингвизм* 'bilingualism', *статья* 'article, essay', *марла гыч* 'from Mari', *ушан* 'clever'

11. Translate the following phrases into Mari using participles in *-ше/-шо/-шө*, *-ме/-мо/-мө*, *-шаш* and *-дыме/-дымо/-дымө*.

- 1) person /*айдеме*/ that loves life
- 2) child learning to walk
- 3) favorite (most loved) film /*фильм*/ which one has seen twenty times
- 4) my friend that should come from England /*Англий*/
- 5) Mari national food which one has never eaten
- 6) Eastern Mari dance one has danced together
- 7) students that went /*кудалаш (-ам)*/ to a conference /*конференций*/ by train /*поезд*/
- 8) unsent letter lying /*кияш (-ем)*/ on the table
- 9) artist that will sing new songs
- 10) book bought in a store

12. Transform the following sentences using the relative pronoun *кудо* into sentences using equivalent participial constructions.

- 1) Серышым, кудым таче возенам, эше колтен омыл.
- 2) *Команде, кудо Олимпиадыш кудалеш, пеш виян.
- 3) Уналан, кудым вучен огытыл, чылан куаненыт.
- 4) Книгаште, кудым лудаш күлеш, историй нерген возымо.

* *команде* 'team, squad'

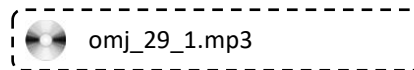
13. Translate the following sentences into English.

- 1) Изи үдыр кугу семынак аважлан пакчаште полшаш тырша.
- 2) Иванов чылам *контрактыште возымо семынак ышта.
- 3) Ивук *чүчүй мыйым шке эргыж семынак йөратен.
- 4) Ануш, *акажлан мом пөлеклаш, шке семынже *эртак *шонен коштеш.
- 5) Пайрем *лишемме семын ола моторештеш.

* *контракт* 'contract', *чүчүй* '(maternal) uncle', *ака* '(elder) sister', *эртак* 'always, constantly', *шонен кошташ (-ам)* 'to think', *лишемаш (-ам)* 'to draw near, to approach'

14. Familiarize yourself with the vocabulary, and listen to the following recording from *Mari EI TV* about the 2010 Summer School of Mari Language and Culture. A transcript is given below.

The recording is an excerpt of the video clip found at www.youtube.com/watch?v=0Bi1o4J_Qpo.

вараш кодшо	left behind, behind (the times, etc.)	өраш (-ам)	to be amazed, to be surprised
группо	group	съёмочный	filming, shooting
изин'ек	from childhood	съёмочный группо	film crew, film unit
келге	deep; profound	утларак	more
келгын	deeply; profoundly	француз	French
кенежымсе	(of) summer	цивилизаций	civilization
курс	course	чылт	completely, totally
лач(ак)	just, precisely; only	шочын-кушкаш (-ам)	to be born and raised
люксембург	Luxembourger; Luxembourgish	шуйнаш (-ем)	to last, to go on

Марий калыкын тўвыраж дек утларак лишыл лияшлан эн ончычак, очын'и, тудын йылмыжым палыман. Марий йылмым туныктымo кенежымсе школыш коштшо-влак лач тидымак ыштат. Куд ен да чыланат йот эл гыч толшо улыт. Тидын гоным кажныже марий йылме дене сайын кутырен мошташ кумылан. Кенежымсе курс Марий кугыжаныш университетыште 5-ше июльышто почылтын да 25 июль марте шуйна. Тушто мемнан съёмочный группынат лийын.

Томас шкеже Люксембург олаште шочын-кушкын, изин'екак түрлө йылмым тунемаш кумылан. Кызыт тудо вич йылмым пала. Тиде люксембург, н'емыч, англичан, француз да венгр. Ынде кудымшо, марий йылмым, тунемаш кумылжо лектын. Томас марий күндемыш икымше гана ныл ий ончыч толын. Тунам шке семынже, марий калыкшат цивилизаций деч вараш кодшо манын, шонен. Но кунам күндемышкына логалын, чылт öрын, да марий йылмым келгын тунемаш шонен пыштен.

«Мый шонем,... марий йылме ... онай йылме. Мыланем ... финн-угор йылме-влак келшат, ... поснак... марий йылме мыланем келша».